

บทที่ 5
สื่อมวลชนและประเภทของทฤษฎี
ด้านการสื่อสารมวลชน

- ความหมายของสื่อมวลชน

หากพิจารณาคำว่า "สื่อมวลชน" แล้วจะเห็นว่าประกอบไปด้วยคำ 2 คำ คือ "สื่อ" กับ "มวลชน" สำหรับคำว่า "สื่อ" นั้นได้อธิบายไว้แล้วในบทต้น ดังนั้นในที่นี้เราจะจะมาดูคำว่า "มวลชน" (Mass)

มวลชน (Mass) นี้ Herbert Blumer (1939) ได้พยายามให้คำจำกัดความโดยนำไปเปรียบเทียบกับคำอื่น ๆ ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันหรือเกี่ยวข้องกับการรวมตัวกันของคนหมู่มาก ซึ่งได้แก่คำว่า กลุ่มคน (Group) ชุ้งชน (Crowd) และสาธารณชน (Public)

กลุ่มคน (Group) หมายถึง คนที่มีความสนใจในเรื่องเดียวกัน มีค่านิยมเหมือน ๆ กัน มีโครงสร้างของความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันและมีการติดต่อสัมพันธ์กันเพื่อวัตถุประสงค์บางประการ เช่น กลุ่มคนงานก่อสร้าง กลุ่มคนงานสาวโรงงานอุตสาหกรรม กลุ่มนักธุรกิจ กลุ่มคนสังคมชั้นสูง กลุ่มนักศึกษามรรณสื่อสารมวลชน กลุ่มนักการเมือง ฯลฯ

ส่วนชุนชน (Crowd) หมายถึงคนที่มีมากขึ้นหรือกลุ่มใหญ่ขึ้น แต่เป็นการรวมกลุ่มกัน ณ สถานที่แห่งใดแห่งหนึ่ง ในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง ชุ้งชนเหล่านี้มักจะรวมกันชั่วคราวเพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง อาจจะมีอารมณ์ร่วมกันสิ่งเดียวกันแต่ไม่มีโครงสร้างที่ชัดเจน มักรวมตัวกันด้วย ความรู้สึกนึกคิดชอบร่วมกัน อาจจะมีกิจกรรมหรือการแสดงออก (Action)

แต่การแสดงออกนั้นก็มักประกอบด้วยการใช้อารมณ์ของกลุ่มชนที่มาชุมนุมประท้วงเรียกร้องสิ่งต่าง ๆ ซึ่งบางครั้งก็เรียกว่าม็อบ (Mob) ชุมชนที่มุ่งสู่เหตุการณ์หนึ่งเหตุการณ์ใด เช่น มุ่งสู่อุบัติเหตุหรือโศกนาฏกรรมครั้งใหญ่ ๆ หรือชุมชนที่แตกตื่นหนีภัยอะไรบางอย่าง เป็นต้น

สาธารณชนหรือชุมชน (Public) เป็นการรวมตัวกันของกลุ่มคนแบบที่ 3 ซึ่ง Blumer ได้ให้ความหมายไว้ว่า สาธารณชน หมายถึง คนที่รวมตัวกันเป็นจำนวนมาก เป็นกลุ่มชนที่คงทนถาวร ก่อตัวขึ้นจากสาเหตุหรือปัญหาในการดำเนินชีวิต และจุดมุ่งหมายเบื้องต้นของการรวมตัวกันก็เพื่อให้ได้มาซึ่งความสำเร็จหรือประชาคมคิดลอคจนเป้าหมายสูงสุด ซึ่งก็คือการพัฒนาทางการเมือง สาธารณชนนี้เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของสถาบันการเมืองแบบประชาธิปไตย โดยมีรากฐานอยู่บนอุดมการณ์ของการอภิปรายร่วมกันอย่างมีเหตุผลผลภายใต้ระบบการเมืองแบบเปิดและมีการให้ข่าวสารแก่ประชาชน ซึ่งการเติบโตของสาธารณชน (Public) นี้ แสดงถึงการเติบโตของระบอบประชาธิปไตย และมีความสัมพันธ์กับการเติบโตของชนชั้นกลางหรือพรรคการเมืองด้วย

การเปรียบเทียบลักษณะการรวมตัวกันของกลุ่มคนในลักษณะอื่น ๆ

ลักษณะ

องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับคำเหล่านี้	กลุ่มคน (Group)	สาธารณชน (Public)	ฝูงชน (Crowd)	มวลชน (Mass)
ลักษณะของการติดต่อสัมพันธ์	มีมากที่ภายในพื้นที่อันจำกัด	พอประมาณ แม้ว่าสมาชิกจะกระจายออกไป	มีมาก	น้อย
สาเหตุหรือจุดรวมของความสนใจ	จุดมุ่งหมายทั่วไป	ประเด็น/ความคิดเห็นเพื่อการถกเถียง	เหตุการณ์ปัจจุบัน	เรื่องซึ่งอยู่ในความสนใจของคนทั่วไป
การควบคุมหรือการจัดองค์การ	มีมากแต่ไม่เป็นทางการ	มีปานกลาง/พอประมาณ	น้อย	-
ระดับของความมีเหตุผล	สูง	ปานกลางถึงสูง	สูงแต่ต่ำมากยิ่งขึ้น	ต่ำ

ถ้าเปรียบเทียบระหว่างคำว่า มวลชน (Mass) กับคำทั้ง 3 ที่กล่าวมาแล้ว "มวลชน" อาจหมายถึงกลุ่มผู้ชม-ผู้ฟัง (Audience) โทรทัศน์ ภาพยนตร์และวิทยุ กลุ่มผู้อ่านหนังสือพิมพ์ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้ อาจไม่มีความสัมพันธ์ใด ๆ ต่อกัน สมาชิกแต่ละคนอาจไม่รู้จักกันเลย อาจอยู่กระจัดกระจายจากกัน มวลชน (Mass) นี้ประกอบด้วยคนจำนวนมากซึ่งมีลักษณะแตกต่างกันในด้านสถานะทางสังคมหรือลักษณะทางประชากร (Demographic) เช่น เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ รายได้ ฐานะทางเศรษฐกิจ ตำแหน่งหน้าที่การงาน ฯลฯ โดยลักษณะความแตกต่างภายในมวลชนนี้ทำให้สามารถมองเห็นการเลือกหัวข้อของแต่ละคนสนใจ นั่นหมายความว่าหากบุคคลที่มีลักษณะทางสังคมหรือลักษณะทางประชากรตัวใดตัวหนึ่งที่คล้ายคลึงกันหรือใกล้เคียงกัน เขาก็อาจจะสนใจหัวข้อเดียวกันหรือเหตุการณ์เดียวกัน ส่วนบุคคลที่มีปัจจัยดังกล่าวแตกต่างกันก็จะเลือกสนใจหัวข้อที่ต่างกันไป ทั้งนี้เพราะการรับรู้ที่แตกต่างกัน ฉะนั้น กลุ่มผู้ชมผู้ฟังของสื่อมวลชน (Mass Media) อาจจะหมายถึง กลุ่มผู้บริโภคสำหรับการตลาดหรือผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งในวงกว้างก็ได้

ดังนั้นคำว่าสื่อมวลชน ก็น่าจะหมายถึง ^{นัก}พาหนะหรือเครื่องมือทั้งหลายที่มนุษย์ประดิษฐ์และคิดค้นขึ้นมาเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ ในการนำข่าวสารหรือข้อมูลต่าง ๆ จากผู้ส่งสารไปสู่ยังมวลชน หรือประชาชนโดยทั่ว ๆ ไป ซึ่งอาจจะมองในแง่ของกลุ่มผู้ชม ผู้ดู ผู้ฟัง และผู้อ่านในกระบวนการสื่อสารมวลชน หรืออาจจะไปเป็นกลุ่มผู้บริโภค ในกระบวนการทางการตลาดซึ่งกลุ่มผู้บริโภคนี้ก็คือประชาชนทุก ๆ คนนั่นเอง เพราะทุก ๆ คนมีความจำเป็นต้องบริโภคด้วยกันทั้งนั้น ไม่ว่าจะเป็นสินค้าประเภทอุปโภคหรือบริโภคก็ตาม หรืออาจจะเป็นผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งในกระบวนการทางการเมือง³ ซึ่งเป็นประชากรที่มีจำนวนมากมายและต่างก็กระจัดกระจายกันอยู่เช่นกัน

สำหรับประเภทของสื่อมวลชนนั้น หากพิจารณาศึกษาในแง่ที่มาของคำจำกัดความของสื่อมวลชนแล้ว น่าที่จะแยกพิจารณาสื่อแต่ละสื่อออกจากกัน จะไม่ศึกษารวมกันแง่ของคำว่าสื่อมวลชน ทั้งนี้เนื่องจากสื่อมวลชนแต่ละแขนงไม่ว่าจะเป็น สื่อสิ่งพิมพ์ (หนังสือพิมพ์) วิทยุกระจายเสียง (วิทยุ) วิทยุโทรทัศน์ (โทรทัศน์) และภาพยนตร์ ตลอดจนสื่ออิเล็กทรอนิกส์อื่น ๆ นั้นมีประวัติศาสตร์ วิวัฒนาการและสภาพความเป็นมาที่แตกต่างกัน

1. สื่อสิ่งพิมพ์ (Print Media)

ประวัติศาสตร์ของสื่อสิ่งพิมพ์ เริ่มต้นจากการคิดประดิษฐ์เครื่องพิมพ์ขึ้น ต่อมามีการใช้เทคโนโลยีการพิมพ์ในการพิมพ์หนังสือเล่ม ซึ่งนับเป็นการปฏิบัติครั้งแรกที่ทุกวัฒนธรรมเราสามารถผลิตหนังสือหรือตำราที่มีข้อความอย่างเดียวกันได้คราวละหลายเล่ม ซึ่งเทคโนโลยีการพิมพ์นี้เอง ต่อมาทำให้หนังสือมีบทบาทอย่างมากมาในการเปลี่ยนแปลงสังคม ทั้งในด้านของการเผยแพร่แนวความคิดทางธุรกิจ เมือง และศาสนา

ในราวศตวรรษที่ 16-17 จึงเริ่มมีการพิมพ์หนังสือพิมพ์เกิดขึ้น หนังสือพิมพ์ในระยะเริ่มแรกนี้ มีลักษณะเป็นจดหมายข่าวมากกว่า ซึ่งจดหมายข่าวเหล่านี้จะเป็นการสื่อสารเกี่ยวกับการพาณิชย์ และการค้าระหว่างประเทศ โดยส่งถึงผู้รับทางไปรษณีย์ (เจาะจงผู้รับมากกว่าสาธารณชนทั่วไป) หลังจากนั้นลักษณะของข่าวสารจึงขยายออกมาสู่สาธารณชนมากขึ้น

ในศตวรรษที่ 17 นี้เองที่เริ่มมีผู้พิมพ์ปฏิทิน มีการผลิตหนังสือพิมพ์เพื่อการค้ามากขึ้น ในขณะที่สิ่งพิมพ์อื่น ๆ ของทางราชการ ยังคงมีลักษณะเป็นกระบอกเสียงของผู้มีอำนาจและเป็นเครื่องมือของรัฐ หนังสือพิมพ์เพื่อการค้า (The Commercial Paper) จึงมีลักษณะเป็นสถาบันหนังสือพิมพ์มากกว่าสิ่งพิมพ์อื่น ๆ ของทางราชการ และถือเป็นจุดสำคัญของการเปลี่ยนแปลงในประวัติศาสตร์การสื่อสาร เพราะเป็นสื่อแรกที่เสนอข่าวสารบริการแก่ผู้อ่านมากกว่าการเป็นเครื่องมือของผู้มีอำนาจหรือนักโฆษณาชวนเชื่อทั้งหลาย

หนังสือพิมพ์นั้นถือเป็นนวัตกรรม (หรือสิ่งประดิษฐ์คิดค้นใหม่ ๆ) ทาง การสื่อสาร เมื่อเทียบกับหนังสือธรรมดาคือ หรือการสื่อสารที่มีอยู่เดิมในยุคเริ่มแรกก่อนมีการผลิต หนังสือพิมพ์ เพราะหนังสือพิมพ์จะมีลักษณะ เป็นส่วนตัวมากกว่าคือไม่ได้เป็นกระบอกเสียงเพื่อ ผู้หนึ่งผู้ใดโดยเฉพาะ โดยมีแนวโน้มที่จะ เป็นการเสนอข้อเท็จจริงที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณชน เหมาะสมกับความต้องการของชนชั้นกลางซึ่งเป็นผู้มีอาชีพเกี่ยวข้องกับธุรกิจ ความแปลก ใหม่ของหนังสือพิมพ์ไม่ใช่ว่าเกิดจากความเจริญทางด้านเทคโนโลยีหรือวิธีการแจกจ่ายที่แตกต่างไปจากเดิม แต่หนังสือพิมพ์กลับมีหน้าที่ที่สำคัญก็คือ การเปลี่ยนแปลงในเรื่องช่องว่างระหว่างชนชั้น และเป็นสิ่งที่เชื่อมต่อบรรยากาศทางการเมืองที่เป็นเสรีมากขึ้น

หากจะศึกษาถึงประวัติศาสตร์หรือควมมีเป้าหมายของสื่อมวลชนประเภทหนังสือพิมพ์นี้ เราอาจจะแบ่งเป็นยุค ๆ ได้ดังนี้ คือ

ยุคที่ 1 การที่หนังสือพิมพ์ในฐานะที่เป็นปรปักษ์ต่อชนชั้นปกครองนับแต่มี หนังสือพิมพ์เกิดขึ้น ข้อเขียนหนังสือพิมพ์มักมีลักษณะที่แสดงความคิดเห็นถึงผู้มีอำนาจ ซึ่ง สิ่งก็ตามมาก็คือ การลงโทษ ผู้พิมพ์หรือบรรณาธิการ ความพยายามต่อสู้เพื่อเสรีภาพในการ เสนอข่าวสาร จึงเป็นภารกิจที่นักหนังสือพิมพ์ได้พยายามตลอดมา ซึ่งเป็นการต่อสู้เพื่อ เสรีภาพ ประชาธิปไตย และสิทธิของชนชั้นกลาง ผู้มีอำนาจมักไม่พอใจหรือจู่โจมเกี่ยวกับการ

เสนอข่าวของหนังสือพิมพ์ ในขณะที่ผู้เขียนสถาบันหนังสือพิมพ์ก็พยายามที่จะแสวงหาเสรีภาพมากขึ้น กระบวนการนี้บางครั้งทำให้เกิดข้ออ้างของฝ่ายผู้ถืออำนาจในการใช้กฎหมายหรือมาตรการที่รุนแรงในการควบคุมสื่อมวลชน

ยุคที่ 2 การที่หนังสือพิมพ์เริ่มมีการขยายตัวสู่ผู้อ่านมากขึ้น ในยุคต่อมาเมื่อหนังสือพิมพ์เป็นสื่อที่มีผู้อ่านมากขึ้น และมีการขยายตัวไปอย่างรวดเร็วในหลายประเทศ โดยผู้อ่านได้แก่กลุ่มคนชั้นกลางซึ่งเป็นนักธุรกิจ และชนชั้นสูงที่ได้รับการศึกษาอย่างไรก็ตาม ในเรื่องของการขยายตัวสู่ผู้อ่านที่มากขึ้นนี้ก็มีสาเหตุที่การถกเถียงกันว่าปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนี้อาจเป็นเพราะมีคนรู้หนังสือมากขึ้นหรือเทคโนโลยีที่แปลกใหม่ (เทคโนโลยีที่มีความเจริญก้าวหน้ามากขึ้นทั้งด้านการพิมพ์หรือการผลิต) หรือราคาหนังสือพิมพ์ที่ลดลง หรือเป็นเพราะความนิยมของประชาชนที่มีต่อหนังสือพิมพ์เพิ่มขึ้น

อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะเพราะสาเหตุ หนังสือพิมพ์ก็เติบโตขึ้นในยุคของมัน ซึ่งเป็นยุคเริ่มแรกก่อนที่จะมีสื่ออย่างอื่น และ จนอาจเรียกได้ว่าเป็นยุคทองของหนังสือพิมพ์ในช่วงนั้น แต่ยุคทองของหนังสือพิมพ์ดูเหมือนว่าจะสะดุดลง เมื่อถึงยุคของสื่อกระจายเสียงและแพร่ภาพ (The Rise of Broadcasting) คือเริ่มมีสื่อวิทยุและสื่อโทรทัศน์เป็นสื่อที่เกิดขึ้นใหม่ในเวลาต่อมา ดังนั้นในการที่จะศึกษาถึงสิ่งที่ถึงถึงลักษณะการเติบโตของการอ่านหนังสือพิมพ์ เราจำเป็นต้องแยกแยะให้เห็นเส้นชัดเจนระหว่างตลาดของหนังสือพิมพ์เพื่อการค้าซึ่งกำลังเติบโตขึ้น (ในฐานะสื่อของการโฆษณาและความบันเทิง) กับการอ่านหนังสือพิมพ์เพื่อเนื้อหาสาระด้านการเมือง

ในการศึกษาถึงการเติบโตหรือการขยายตัวของ การอ่านหนังสือพิมพ์ของประชาชนนี้ อาจแยกให้เห็นได้อย่างเด่นชัด โดยดูได้จากการเติบโตหรือการขยายตัวของหนังสือพิมพ์แต่ละประเภทไม่ว่าจะเป็นหนังสือพิมพ์ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการค้า หรือหนังสือพิมพ์ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อเนื้อหาสาระทางการเมือง

ยุคที่ 3 หนังสือพิมพ์ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อเนื้อหาสาระทางการเมืองหรือหนังสือพิมพ์ข่าวการเมือง (Political Press) ที่มีการเติบโตหรือมีวิวัฒนาการในยุคเริ่มแรกของการพิมพ์หนังสือพิมพ์นั่นเอง โดยหนังสือพิมพ์ในยุคนี้ได้ถูกจัดเป็นเครื่องมือในการโฆษณาชวนเชื่อของพรรคการเมืองในรูปแบบต่าง ๆ แต่ปรากฏการณ์เหล่านี้ค่อย ๆ หมดไปนับแต่ศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา โดยเฉพาะในประเทศแถบอเมริกาเหนือและสหราชอาณาจักร อย่างไรก็ตามในประเทศแถบยุโรปบางประเทศก็ถือว่า การที่พรรคการเมืองใช้หนังสือพิมพ์เพื่อวัตถุประสงค์ทางการเมืองนั้นเป็นเรื่องปกติธรรมดา

ในเวลาต่อมาหนังสือพิมพ์ของพรรคการเมือง ก็ถูกแทนที่โดยหนังสือเพื่อการค้า เนื่องจากหนังสือพิมพ์เพื่อการค้า (Commercial Newspaper) มีเนื้อหาที่หลากหลายกว่าอ่านสนุกมาก ซึ่งสิ่งเหล่านี้สามารถดึงดูดผู้อ่านให้หันมาสนใจหนังสือพิมพ์เพื่อการค้ามากขึ้น แต่ถึงอย่างไรแนวความคิดเกี่ยวกับหนังสือพิมพ์แห่งพรรคหรือหนังสือพิมพ์ทางการเมืองก็ยังคงมีอยู่ในฐานะเป็นส่วนประกอบหนึ่งของการเมืองในระบอบประชาธิปไตย และก่อให้เกิดแนวความคิดที่จะจัดการบางอย่างเพื่อทำให้หนังสือพิมพ์แห่งพรรคคงอยู่ได้ โดยเฉพาะในประเทศแถบยุโรปกลางและยุโรปตะวันออก หนังสือพิมพ์แห่งพรรค ซึ่งยังคงมีอยู่ในประเทศแถบยุโรปตะวันตก หรือที่อื่น ๆ ก็ยังคงมีลักษณะที่เห็นได้คล้ายคลึงกันก็คือ มีอิสระปราศจากการแทรกแซงของรัฐ (แม้บางแห่งอาจจะได้รับเงินช่วยเหลือจากรัฐก็ตาม) มีการผลิตอย่างมืออาชีพ และมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เป็นแหล่งแสดงประชามติ ซึ่งแนวคิดนี้ได้ห่างไกลนักจากแนวความคิดของหนังสือพิมพ์แบบเสรีนิยม (Liberal Newspaper) เพียงแต่มีความมุ่งหวังเป็นพิเศษที่จะให้ผู้อ่านนิยมชมชอบต่อพรรคที่สนับสนุนหนังสือพิมพ์นั้น ๆ อยู่

ยุคที่ 4 เป็นยุคหนังสือพิมพ์ของชนชั้นกลางในช่วงประมาณ ปี ค.ศ. 1850 เป็นต้นมา มีเหตุการณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้นมากมาย เช่น ชัยชนะของลัทธิเสรีนิยม (Liberalism) การยกเลิกการตรวจข่าวหรือการบังคับซื้อมวลชน การเกิดขึ้นของชนชั้นนายทุน

นักธุรกิจ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจโลก ซึ่งสิ่งเหล่านี้เอื้ออำนวยให้การผลิตหนังสือพิมพ์ทั้งในระดับประเทศและระดับท้องถิ่นมีคุณภาพดีขึ้น

สาระสำคัญของยุคเสรีทางสื่อมวลชนก็คือ การที่หนังสือพิมพ์ เป็นที่ยอมรับว่าเป็นสถาบันหนึ่งงานสังคมที่มีอิทธิพลต่อสังคมและการเมือง ในช่วงนี้จึงเกิดแนวความคิดของความรับผิดชอบต่อสังคม การยอมรับในวิชาชีพนักวารสารศาสตร์ การยอมรับหนังสือพิมพ์ในฐานะของผู้เสนอประชาชาติ การสะท้อนให้เห็นถึงความสนใจของประชาชาติ (National Interest) เพราะฉะนั้นการจะเป็นหนังสือพิมพ์ที่ดีและมีความรับผิดชอบจะต้องสะท้อนสิ่งเหล่านี้สู่สาธารณชน และทำให้คำวิพากวิจารณ์ที่คนทั่วไปเคยมีต่อหนังสือพิมพ์นั้นหันเหไปจากแนวความคิดที่ว่าสื่อนี้เป็นสื่อที่ลาเอียงหรือเสนอแต่เพียงเรื่องดีแต่ดี

ยุคที่ 5 เป็นยุคหนังสือพิมพ์เพื่อการค้า หนังสือพิมพ์เพื่อการค้า (Commercial Newspaper) นี้เป็นธุรกิจที่สามารถทำกำไรได้ เพราะเป็นธุรกิจที่มีลักษณะผูกขาดและมีรายได้จากการโฆษณา โดยเฉพาะถ้าหนังสือพิมพ์ฉบับนั้นสามารถสร้างผู้อ่านจำนวนมากได้ (หรืออยู่ในความนิยมของผู้อ่านมาก) แต่ก็เป็นที่ถกเถียงกันอย่างมากว่าหนังสือพิมพ์ประเภทนี้มีเป้าหมายเพื่อที่จะทำให้เป็นที่นิยมมากขึ้น ทั้งนี้เพื่อที่จะเป็นการเอื้ออำนวยต่อธุรกิจของตนเอง และเพื่อตอบสนองความต้องการแบบบริโภคนิยมมากกว่าการนำเสนอสิทธิทางการเมือง

แต่ในฐานะผู้ศึกษาด้านการสื่อสารมวลชน เราอาจมองได้ว่าหนังสือพิมพ์เพื่อการค้า คือปรากฏการณ์ของหนังสือพิมพ์ชนิดใหม่อีกชนิดหนึ่ง ที่เสนอเนื้อหาเบา ๆ และเป็นเนื้อหาที่มีความบันเทิง มุ่งเน้นที่ความสนใจของมนุษย์ ตลอดจนความน่าตื่นเต้น โดยนำเสนอข่าวสารและเรื่องราวเกี่ยวกับอาชญากรรม ความรุนแรง ข่าวชาวบ้าน เรื่องเกี่ยวกับดาราศาสตร์ ซึ่งมุ่งไปยังกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้มีรายได้และการศึกษาด้านล่างกลุ่มที่นิยมอ่านหนังสือพิมพ์ที่เน้นเนื้อหาสาระทางการเมือง

2. ภาพยนตร์ (Film)

ภาพยนตร์กำเนิดขึ้นเมื่อประมาณช่วงปลายศตวรรษที่ 19 ในฐานะเทคโนโลยี แปลกใหม่ที่นำเสนอความบันเทิงในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งเนื้อเรื่อง เพลง การแสดง ความตลก ขบขัน และเทคนิคต่าง ๆ ที่จะทำให้เป็นที่ยอมรับของคนดู ภาพยนตร์เป็นสิ่งหนึ่งที่ตอบสนองต่อ การใช้เวลาว่างของคนทั้งครอบครัว นอกจากนั้นยังให้คนทำงานได้รับความสุขและประโยชน์ จากสื่อได้ดีกว่าสิ่งที่มีอยู่เดิม (สื่อที่เคยมีอยู่เดิม)

การที่สื่อภาพยนตร์มีลักษณะเฉพาะในด้านความบันเทิงนั้น มีเพียงแค่ปัจจัยเดียว เท่านั้นที่ทำให้สื่อภาพยนตร์ขยายตลาดออกไปได้อย่างรวดเร็ว แต่ทว่าวิวัฒนาการหรือประวัติศาสตร์ของภาพยนตร์นั้นยังเกี่ยวข้องกับกิจกรรมด้านอื่น ๆ ด้วย คือ

ประการแรก ได้มีการใช้ภาพยนตร์เป็นสื่อในการโฆษณาชวนเชื่อ (Propaganda) ทั้งนี้ด้วยลักษณะของสื่อภาพยนตร์ที่ดูสมจริง และสามารถมีผลกระทบต่ออารมณ์ความรู้สึก เป็นที่ยอมรับอย่างแพร่หลายและเข้าถึงประชาชนจำนวนมาก หากผู้มีผู้นำภาพยนตร์ไปใช้เป็นสื่อ เพื่อการโฆษณาชวนเชื่อ

ประการที่สอง อันที่จริงความพยายามที่จะผสมผสานข่าวสารกับความบันเทิงมีมานานแล้ว โดยปรากฏในรูปแบบของละคร (Drama) และวรรณกรรม (Literature) แต่ ภาพยนตร์เป็นสื่อที่เข้าถึงคนจำนวนมากได้ในเวลาที่รวดเร็วกว่า และสามารถเสริมเติมแต่ง ได้โดยทำให้ดูเหมือนจริงและไม่ทำให้ขาดความน่าเชื่อถือ

ประการที่สาม ประกอบกับยังมีปรากฏการณ์อื่น ๆ ในประวัติศาสตร์ ได้แก่ การเกิดขึ้นอย่างมากมายของสถาบันการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับภาพยนตร์ หากห้วงการภาพยนตร์มีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว

ประการสุดท้าย คือ การเจริญเติบโตของภาพยนตร์สารคดีที่มีเรื่องราวเกี่ยวกับสังคม (The Social Documentary Film)

อย่างไรก็ตามจากประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา เราจะเห็นว่าสิ่งเหล่านี้มีความสัมพันธ์กับแนวคิดที่ว่า ภาพยนตร์เป็นสื่ออย่างหนึ่งของการโฆษณาชวนเชื่อ และด้วยการเล็งเห็นประโยชน์ของภาพยนตร์ในด้านนี้ ทำให้เกิดการพัฒนามาสู่วิกฤตการณ์ทางสังคมในหลายประเทศ

นอกเหนือจากการใช้ภาพยนตร์เพื่อการโฆษณาชวนเชื่อแล้ว ยังได้มีการกล่าวถึง การใช้ภาพยนตร์เพื่อสนับสนุนการศึกษาด้วย เนื่องจากภาพยนตร์เป็นสื่อที่มีศักยภาพสูงในการนำข่าวสารไปสู่ผู้รับได้อย่างสมจริงสมจัง แต่ในเวลาต่อมาสื่อมวลชนประเภทภาพยนตร์นี้ก็ถูกนักวิชาชีพเพื่อจุดมุ่งหมายอื่น ๆ มากขึ้น เพราะเหตุว่าภาพยนตร์เป็นสื่อที่ต้องใช้ความคิดที่รอบคอบและต้องการการสร้างสรรคมากกว่าสื่ออื่น ๆ ตัวอย่างเช่น ภาพยนตร์เป็นสื่อที่ถูกกระทำได้ง่ายและต้องใช้งบสูงในการสร้าง ฉะนั้นจึงมีความเสี่ยงอยู่มาก

จากจุดหักเหดังกล่าว วิทยุโทรทัศน์จึงได้เกิดขึ้นในเวลาต่อมา วิทยุโทรทัศน์สามารถนำเสนอเนื้อหาที่เหมาะสมกับทุกคนในครอบครัว เพราะฉะนั้นการเข้าถึงกลุ่มคนจึงอยู่ในวงกว้างกว่าภาพยนตร์ อย่างไรก็ตามโทรทัศน์สามารถนำเสนอศิลปะและความงามได้เสมอเหมือนภาพยนตร์ แต่ภาพยนตร์มีอิสระที่จะเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับความรุนแรง เรื่องสยองขวัญ หรือเรื่องลามกได้มากกว่าโทรทัศน์ แม้ว่าภาพยนตร์จะมีเสรีภาพที่เพิ่มขึ้นในลักษณะเช่นนี้ ซึ่งมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติทางสังคมด้วยเช่นกัน อย่างไรก็ตามภาพยนตร์ก็ไม่มีเสรีภาพมากนักที่จะเสนอหรือแสดงออกทางการเมืองอย่างเต็มที่ หลาย ๆ ประเทศยังใช้การควบคุมภาพยนตร์ในหลายรูปแบบด้วยกัน เช่น ด้านภาษี (Licensing) การตรวจพิจารณา (Censorship) และการควบคุมด้วยกฎหมาย

3. สื่อกระจายเสียงและแพร่ภาพ (Broadcasting)

ทั้งวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ เป็นสื่อมวลชนที่เพิ่งเกิดขึ้นไม่นานนัก ประมาณ 60 กว่าปีและ 30 กว่าปีเท่านั้น ความสำคัญของวิทยุและโทรทัศน์ มีดังนี้

ประการแรกก็คือเป็นเทคโนโลยีที่ตอบสนองการปฏิบัติงานส่วนตัวของสื่อเอง มากกว่าตอบสนองความต้องการทางด้านเนื้อหาหรือบริการในรูปแบบใหม่ Raymond Williams (1975) ได้กล่าวไว้ว่า "วิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์นี้แตกต่างจากสื่อมวลชนอื่น ๆ ที่มีอยู่ก่อนหน้านี้ คือวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ เป็นระบบที่มนุษย์คิดค้นขึ้นเพื่อส่งและรับข้อมูลโดยกระบวนการที่รับร็อนกว่าเดิม" นั่นก็คือมองไปที่ประเด็นวิทยุและโทรทัศน์เป็นเพียงสื่อหรือเป็นเพียงระบบที่จะทำให้เกิดการส่งและรับข้อมูล มาได้ เน้นตอบสนองด้านเนื้อหา อย่างไรก็ตามยังมีการวิพากษ์ทัศนคติความน้อยมากเกี่ยวกับเนื้อหาที่ปรากฏในสื่อทั้ง 2 นี้ วิทยุกระจายเสียง (วิทยุ) เป็นเทคโนโลยีที่เกิดขึ้นก่อนวิทยุโทรทัศน์ (โทรทัศน์) ในขณะที่วิทยุโทรทัศน์ (โทรทัศน์) เริ่มต้นในฐานะเป็นของใหม่ที่น่าสนใจมากกว่าที่จะมองว่าเป็นเรื่องจริงจัง สื่อทั้ง 2 ประเภทนี้เริ่มเข้ามาแทนที่สื่อมวลชนประเภทอื่น ๆ ที่มีอยู่ก่อนหน้านี้ และเนื้อหาที่น่าสนใจในสื่อทั้ง 2 มักประกอบด้วย ข่าว ภาพยนตร์และกีฬา

ประการที่สอง เนื่องจากวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ เป็นสื่อที่สามารถเสนอข่าวสารได้รวดเร็วทันใจ ข้อเท็จจริงที่เรารู้มักพบเสมอในประวัติศาสตร์ของวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ ก็คือ การถูกควบคุมโดยกฎหมาย หรือการต้องขออนุญาตจากหน่วยงานที่มีอำนาจ

นอกจากนี้ โดยสาระแล้วทั้งวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ เป็นสื่อที่สามารถทำหน้าที่ได้ทั้งด้านการเสนอข่าวสารการเมือง และเรื่องที่เป็นนโยบายหรือเรื่องที่อยู่ในความสนใจของประชาชน ในขณะที่เดียวกันก็เป็นสื่อที่แพร่กระจายได้กว้างไกล และมีอิทธิพลต่อความคิดเห็นทางการเมืองและการดำเนินชีวิตของประชาชนในสังคมเป็นอย่างมาก วิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์จึงมักเป็นสื่อที่ถูกจับตามองโดยผู้มีอำนาจและมีอิทธิพลในการเสนอความคิดเห็นทางการเมืองได้ไม่น้อยกว่าหนังสือพิมพ์

(13)

4. สื่ออิเล็กทรอนิกส์ (Electronic Media)

Telematic Media ถือเป็นสื่ออิเล็กทรอนิกส์ชนิดหนึ่งและเป็นสื่อที่คาดหมายว่าจะเข้ามาทดแทนวิทยุโทรทัศน์ในอนาคต ⁽¹⁴⁾ ด้วยการเชื่อมโยงจอโทรทัศน์เข้ากับเครือข่ายคอมพิวเตอร์ (Computer Network) สื่ออันนี้มีปรากฏขึ้นในราวปี ค.ศ. 1980 ประกอบด้วยชุดของเทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์หลาย ๆ ชนิด ซึ่งตอบสนองการทำงานในลักษณะต่าง ๆ กันไป อย่างไรก็ตามก็ยังไม่ชัดเจนว่าควรเรียกสื่อนี้ว่าการสื่อสารมวลชนหรือสื่อมวลชนหรือไม่ หรือควรหาคำจำกัดความอย่างอื่นที่น่าจะชัดเจนและสอดคล้องกับหน้าที่ ๆ แท้จริงของสื่ออิเล็กทรอนิกส์ดังกล่าวมากกว่านี้

(14)

เทคโนโลยีอื่น ๆ ที่คล้ายกันก็เช่น การส่งข่าวสารผ่านสายเคเบิลหรือการส่งข่าวสารผ่านดาวเทียม การเก็บและแสดงข้อมูลทางจอคอมพิวเตอร์ สาระสำคัญของสื่อใหม่ ๆ นี้ ที่ตรงข้ามกับสื่อแบบเก่าก็คือ การกระจายอำนาจในการสื่อสาร (Decentralization) นั่นคือการเลือกที่จะให้ข่าวสารมีที่อยู่ในมือของผู้ส่งสารแต่ฝ่ายเดียวอีกต่อไป เหมือนเช่นสื่อมวลชนประเภทหนังสือพิมพ์ วิทยุและโทรทัศน์ ซึ่งอำนาจในการเลือกข่าวสาร

ที่จะส่งตรงไปยังผู้รับสารอยู่บ้านมือของสื่อแต่ละประเภทนั่นเองว่าเราจะเสนออะไรให้กับผู้รับสาร แต่ผู้รับสารสำหรับสื่อใหม่ ๆ นี้สามารถที่จะเลือกตอบกลับหรือแลกเปลี่ยนข่าวสารกับผู้ส่งสารได้ และในขณะที่เดียวกันก็สามารถเชื่อมกับผู้รับสารรายอื่น ๆ ได้โดยตรง นอกจากนี้ยังสามารถปรับเปลี่ยนรูปแบบ เนื้อหา และการใช้ข่าวสารเหล่านั้นได้ในหลายรูปแบบด้วยกัน เช่นการสื่อสารผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต (เราอยากทราบเรื่องราวอะไรหรือประเภทไหนเราก็สามารถที่จะเลือกรับได้) อีเล็คทรอนิกส์เมล หรือ E-mail (การส่งข่าวสารผ่านทางจอคอมพิวเตอร์ ซึ่งผู้ส่งสารและผู้รับสารสามารถตอบโต้กันได้อย่างรวดเร็วเร็วมากยิ่งกว่าการเขียนจดหมายถึงกันโดยส่งทางไปรษณีย์) เป็นต้น

- การศึกษาเกี่ยวกับสื่อมวลชน

สื่อมวลชนนับวันจะเป็นสถาบันที่มีความสำคัญยิ่งขึ้นในสังคม สื่อมวลชนไม่ว่าจะเป็นหนังสือพิมพ์ วิทยุโทรทัศน์และวิทยุกระจายเสียง หรือ กระบวนการสื่อสารมวลชนอื่น ๆ ต่างได้รับความสนใจและมีการศึกษากันอย่างเป็นระบบมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากเหตุผลหลายประการด้วยกัน คือ

1. กิจการสื่อสารมวลชน เป็นกิจกรรมที่เติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว นำไปสู่การจ้างงาน การผลิตและสร้างสรรค์งานใหม่ ๆ นอกจากนี้สถาบันสื่อสารมวลชน ก็เป็นสถาบันหนึ่งในสังคม ที่มีบทบาทสำคัญในกระบวนการสังคมนิยม (Socialization) หรือ สังคมประภค (กระบวนการที่ทำให้เหมาะสำหรับการอยู่กันเป็นหมู่, ทำให้เหมาะกับชีวิตสังคม หรือทำให้เป็นสังคมเสมือนกับว่าปัจจัยทางสังคมไม่ว่าจะเป็นสภาวะแวดล้อมทางครอบครัว การศึกษา ครอบครัว กลุ่มต่าง ๆ ในสังคมนับถึงหน้าที่การงานจะเป็นตัวหล่อหลอมปัจเจกชนแต่ละคน ๆ ที่อยู่ในสังคมนั้น ๆ

2. สื่อมวลชนเป็นสถาบันหนึ่งซึ่งมีบทบาทในฐานะผู้ควบคุมการจัดการทรัพยากรต่าง ๆ ซึ่งนับวันจะมีบทบาทมากขึ้นจนเกือบจะทดแทนการควบคุมโดยกฎหมายในบางกรณี

3. สื่อมวลชน เปิดโอกาสให้มีการเผยแพร่และแลกเปลี่ยนสภาพการดำรงชีวิตของคนในสังคมมากขึ้น ทั้งในระดับชาติและนานาชาติ

4. สื่อมวลชน ก่อให้เกิดการพัฒนาวัฒนธรรมในรูปแบบต่าง ๆ

5. สื่อมวลชน เป็นสถาบันหนึ่งซึ่งก่อให้เกิดค่านิยม ทักษะคิดและแนวความคิด ตลอดจนรูปแบบการตัดสินใจของปัจเจกชน ซึ่งเกิดจากการผสมผสานระหว่างข่าวสารและความบันเทิงที่ได้รับจากบรรดาสื่อมวลชน

หากเราจะพิจารณาสื่อมวลชนในฐานะที่เป็นสถาบันหนึ่งในสังคม เราจะพบว่าสื่อมวลชนก็เป็นสถาบันหนึ่งซึ่งกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social Change)

ฉะนั้น ทฤษฎีทางด้านสื่อสารมวลชนซึ่งมีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับตัวสื่อมวลชน ผู้ส่งสารและมวลชนผู้รับสารในสังคม โดยทฤษฎีส่วนใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมสื่อสารมวลชนนั้น มักจะเป็นการงานหนักถึงค่านิยม ทางเลือกและเงื่อนไขต่าง ๆ ภายใต้อุปสรรคที่ต้องคิดพิจารณาไตร่ตรองอย่างเป็นหลักการ

- สถาบันสื่อสารมวลชน (The Mass Media Institution)

สาระสำคัญของการประกอบขึ้นเป็นสถาบันสื่อสารมวลชน ประกอบด้วยลักษณะต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. การผลิตและแพร่กระจายความรู้ (Knowledge) ในรูปของข่าวสาร ความคิด วัฒนธรรม ซึ่งเป็นการตอบสนองต่อความต้องการของสังคมและปัจเจกชน

2. เป็นช่องทางที่จะเชื่อมโยงกลุ่มคนกลุ่มหนึ่งกับคนอื่น ๆ เช่น ผู้ส่งกับผู้รับ ผู้ฟังกลุ่มหนึ่งกับผู้ฟังกลุ่มอื่น ๆ บุคคลกับสังคมของพวกเขา ฯลฯ ช่องทางที่ว่านี้มีไว้เป็นเพียงเครือข่ายของช่องทางการสื่อสารทางกายภาพเท่านั้น แต่หมายรวมถึงช่องทางของการสร้างความเข้าใจและการอุทธรณ์ก็อยู่ด้วยกัน ซึ่งจะอธิบายได้ในลักษณะของคำถามที่ว่า "ใครควร จะหรือชอบที่จะเป็นผู้ฟังใคร"

3. สื่อทำหน้าที่ในบรรยากาศของความเป็นสาธารณะ เป็นสถาบันแบบเปิดซึ่งทุกคนสามารถมีส่วนร่วมในฐานะผู้รับและในบางสถานการณ์อาจเป็นผู้ส่งด้วยก็ได้ สถาบันสื่อสารมวลชนมีลักษณะเป็นสาธารณะ ซึ่งสื่อมวลชนจะเกี่ยวข้องกับหัวข้อของเรื่องที่เกี่ยวข้อง ความคิดเห็นของสาธารณชนไม่ใช่ว่าหัวข้อที่เป็นเรื่องส่วนตัว หรือเรื่องเกี่ยวกับความเชื่อ- ชาติเฉพาะด้าน เรื่องวิชาการ หรือเรื่องที่เป็นวิทยาศาสตร์แขนงใดแขนงหนึ่ง

4. การมีส่วนร่วมในสถาบันสื่อสารมวลชนในฐานะผู้ชม-ผู้ฟัง (Audience) เป็นไปโดยสมัครใจปราศจากการบังคับหรือภาวะจำยอม ยิ่งกว่านั้นยังเกี่ยวข้องกับสถาบันอื่น ๆ ในสังคมด้วยการเผยแพร่ความรู้ ได้แก่ การศึกษา ศาสนา หรือ การเมือง ลักษณะของการใช้สื่อมักจะเป็นช่วงเวลาว่าง ในขณะที่เดียวกันก็ไม่ใช่ความจำเป็นหรือภาระหน้าที่ สถาบันสื่อสารมวลชนจะไม่มีอำนาจอย่างเป็นทางการในสังคมและไม่มีความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร

5. สถาบันสื่อสารมวลชน จะเกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมและการตลาดใน ลักษณะของการพึ่งพาอาศัยกันในเรื่องค่าใช้จ่ายที่ต้องใช้ในการลงทุนด้านเทคโนโลยีและเป็น เงินทุนในการบริหารงาน

6. แม้สื่อมวลชนจะไม่มีอำนาจในตัวเอง แต่สถาบันสื่อมวลชนมักจะเกี่ยวข้องกับอำนาจของรัฐอยู่เสมอโดยผ่านกลไกของกฎหมายและสิทธิตามกฎหมายซึ่งจะผันแปรไปตาม ลักษณะการปกครองของรัฐหรือประเทศนั้น ๆ

- บทบาทของสื่อสารมวลชนหรือสื่อมวลชน

องค์การด้านสื่อมวลชนหรือสถาบันสื่อมวลชนนี้ จะมีบทบาทต่าง ๆ ในสังคมที่สื่อมวลชนดำเนินงานอยู่ ซึ่งมีดังต่อไปนี้

1. บทบาทขององค์การด้านสื่อมวลชนในฐานะที่เป็นสื่อกลางของความสัมพันธ์
ต่าง ๆ ในสังคม

องค์การด้านสื่อมวลชนนับเป็นหน่วยงานผลิตและกระจายความรู้หรือข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ อย่างกว้างขวางที่สุด แต่ความรู้และข้อมูลเหล่านี้จะแตกต่างจากความรู้และข้อมูลจากสถาบันอื่น ๆ ในสังคมที่มีอยู่มากมาย เช่น ศิลปะ ศาสนา วิทยาศาสตร์ การศึกษา ที่มาจากหน่วยงานหรือสถาบันนั้น ๆ โดยตรง ความแตกต่างของความรู้และข้อมูลจากองค์การด้านสื่อมวลชนกับสถาบันอื่น ๆ ในสังคมนี้มีในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. สื่อมวลชนทำหน้าที่เป็นผู้สื่อข่าวสาร ข้อมูล ความรู้ทั้งหลายของสถาบันต่าง ๆ ในสังคมออกสู่สาธารณชนอีกต่อหนึ่ง

2. สื่อมวลชนสามารถเข้าถึงสมาชิกหรือมวลชนทุกระดับ หรือทุกสถาบันได้อย่างเต็มใจ (ใครพอใจจะดู ฟัง หรืออ่านก็ได้ตามที่ตนเองต้องการ) และอย่างเปิดเผย โดยมีค่าใช้จ่ายที่ต่ำ

3. ความสัมพันธ์ระหว่างสื่อมวลชน กับสาธารณชนหรือมวลชนผู้รับสารมีความพอดีกัน (สื่อมวลชนเสนอเรื่องราวต่าง ๆ ที่เป็นสิ่งที่สาธารณชนเองก็อยากรู้ ถ้าเขาไม่อยากรู้สิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นจากสื่อเขาก็ไม่บริโภค ไม่ซื้อหรือไม่ติดตามชมมันเอง)

4. สื่อมวลชนสามารถส่งข่าวลือถึงประชาชนจำนวนมากกว่าและในระยะยาวกว่าการส่งข่าวสารของสถาบันอื่น ๆ ที่กระทำการส่งสารถึงผู้รับสารโดยตรงโดยไม่พยายามอาศัยสื่อมวลชนที่มีอยู่ในสังคมนั้น ๆ

ดังนั้น ความคิด ความเชื่อ ข่าวสารข้อมูลต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสังคม สาธารณชนสามารถรับรู้ รับทราบได้จากสื่อมวลชนทั้งหลาย แม้ว่ากลุ่มคนต่าง ๆ ในสังคมจะมีความคิด ความเชื่อเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละกลุ่มหรือแต่ละบุคคล แต่ถ้าบุคคลเหล่านี้ได้รับข่าวสาร หรือข้อมูลจากแหล่งข้อมูลเดียวกัน ความคิด ความเชื่อโดยทั่วไปก็สามารถจะคล้ายกันก็ได้ ปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้เป็นสิ่งที่สังคมได้รับที่ละเล็กละน้อยอย่างไม่รู้ตัว

2. บทบาทของสื่อมวลชนในฐานะที่เป็นสื่อกลางของสาธารณชน

สถาบันสื่อมวลชนนับเป็นตัวกลางระหว่างผู้รับสารหรือสาธารณชนหรือมวลชนกับสถาบันอื่น ๆ หรือระหว่างสถาบันต่าง ๆ ในสังคมด้วยกันเอง ทั้งนี้เพราะผู้รับสารจะมีโอกาสติดต่อโดยตรงกับคนหรือบุคคลต่าง ๆ ในสังคม หรือรัฐบาลและนักการเมืองน้อยมาก ดังนั้นความเข้าใจของผู้รับสารต่อกลุ่มคน หรือบุคคลเหล่านี้จะเป็นอย่างไรหรือเป็นไปในทิศทางใดนั้น ส่วนหนึ่งมาจากสื่อมวลชนเท่านั้น เพราะไม่ค่อยมีใครจะรับข่าวสาร หรือข้อมูลทุกสิ่งทุกอย่างจากสื่อมวลชนไปเสียทั้งหมด แต่ในทางปฏิบัติจริงแล้วปรากฏว่าผู้รับสารส่วนใหญ่มักไม่ค่อยจะรับข่าวสารจากแหล่งข่าวอื่น ๆ ยกเว้นแต่จะรับจากสื่อมวลชน เพราะสะดวก รวดเร็ว และรับได้ง่ายกว่าการจะเข้าไปหาข่าวสารจากแหล่งข่าวนั้น ๆ โดยตรงด้วยตนเอง

นอกจากนี้ยังมีการเปรียบเทียบที่ดูเหมือนจะเป็นเสมือนสถานที่เชื่อมโยงระหว่างผู้รับสารกับคนอื่น ๆ และสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในที่ไกลหรือใกล้ในเวลาต่าง ๆ กัน สื่อมวลชนเป็นสื่อกลางได้โดยวิธีต่าง ๆ เพื่อเชื่อมผู้รับสาร หรือสาธารณชนกับความเป็นจริงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในโลกไม่ว่าจะเป็นแห่งหนตำบลใด ในซีกโลกใด สื่อมวลชนก็สามารถนำเหตุการณ์นั้น ๆ มาเสนอสู่สายตาของสาธารณชนมาได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อโลกพัฒนาไปเทคโนโลยีทางการสื่อสารก็พัฒนาตามไปด้วย เช่นกันความทันสมัยความรวดเร็วในการส่งข่าวก็ยังมีมากขึ้นเป็นทวีคูณ จนทำให้มีความรู้สึกเหมือนว่าเรากำลังอยู่ในยุคสมัยที่คนที่อยู่ห่างไกลกันสามารถติดต่อถึงกันได้หมดและรวดเร็วด้วย เพราะฉะนั้นสื่อมวลชนในสายตาของผู้รับสารหรือสาธารณชนโดยทั่วไปจะมีภาพพจน์ต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. เป็นหน้าต่างสู่ประสบการณ์ กล่าวคือทำให้ผู้รับสารมีโลกทัศน์กว้างขึ้น โดยไม่มีอคติต่อการรับรู้หรือรับข่าวสารจากสื่อมวลชน
2. เป็นผู้นำความกระฉ่างแจ่มกับประเด็นหรือปัญหาของเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น
3. เป็นเวทีหรือผู้รับและส่งข้อมูลและความคิดเห็นในกรณีหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ไปสู่สาธารณชน
4. เป็นตัวกลางในการปะทะสังสรรค์ระหว่างผู้รับและผู้ส่งสารในแต่ละเหตุการณ์หรือแต่ละสถานการณ์
5. เป็นตัวชี้ทิศทาง และแนวโน้มของสังคมนั้น ๆ ได้
6. เป็นตัวกรองข่าว ว่าข่าวไหนควรเสนอต่อสาธารณชนหรือไม่ โดยจะมีกระทำอย่างตั้งใจ และอย่างเป็นระบบหรือไม่นั้นก็ขึ้นอยู่กับหน้าที่และความรับผิดชอบที่มีต่อสังคมของสื่ออื่น ๆ เอง

7. เป็นกระจกสะท้อนภาพของสังคม โดยภาพนี้จะเป็นไปตามที่สังคมต้องการ

เสมอ

8. เป็นมิงดาหรือสิ่งกีดขวางที่คอยซ่อนเร้นความเป็นจริง เพื่อเป็นการ
ประชาสัมพันธ์หรือปกป้องตนเองหรือบุคคลที่เกี่ยวข้อง หรือบุคคลที่เชื่ออาทวยผลประโยชนาให้
กับตนหรือบางครั้งก็หลบหลีกการเผชิญหน้ากับปัญหาต่าง ๆ ได้เช่นกัน

ภาพพจน์ต่าง ๆ ข้างต้นนี้ เป็นผลการวิเคราะห์จากบุคคลภายนอกวงการ
สื่อมวลชน ซึ่งก็ตรงกับคำจำกัดความของสื่อมวลชนหลายข้อทีเดียว

ในขณะที่เดียวกันทางด้านสื่อมวลชนเองก็พยายามปฏิเสธข้อกล่าวหาที่ว่าสื่อมวลชน
ทำหน้าที่ไม่ดีพอในการกรองข่าว และยังมีกรถกเถียงกันอีกว่า สื่อมวลชนควรเสนอข่าว
สารหรือข้อมูลอย่างเป็นกลาง ไร้อคติ และสะท้อนให้เห็นปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม
เสมือนว่าเป็นผู้หนึ่งที่อยู่ภายในปัญหานั้น ๆ แล้วนำสิ่งที่รู้เห็นมาเสนออย่างตรงไปตรงมา

จากบทบาทของสื่อมวลชนในฐานะที่เป็นสื่อกลางของความสัมพันธ์ต่าง ๆ ใน
สังคมและ เป็นสื่อกลางของสาธารณชนนั้น สามารถแสดงให้เห็นลักษณะความเกี่ยวพันหรือ
ความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ ได้ตามโครงร่างของการศึกษาความเป็นสื่อกลางของสื่อมวลชน
ดังนี้

โครงร่างของการศึกษาความเป็นสื่อกลางของสื่อมวลชน

จะเห็นได้ว่าสื่อมวลชน (องค์กรสื่อ) อยู่ตรงกลางระหว่าง 2 ปีก

- ปิกบน เป็นสถาบันอำนาจที่ไม่อาจเชื่อมโยงถึง ที่สร้างเรื่องราวเหตุการณ์ต่าง ๆ เอง ซึ่งอาจไม่ตรงกับความเป็นจริงในสังคมก็ได้
- ปิกล่าง เป็นผู้รับสาร คือ ชุมชน องค์กร สมาคม ปัจเจกชนที่คอยดูแลความเปลี่ยนแปลงในสังคม

โครงร่างนี้เพื่อแสดงความสัมพันธ์หรือจุดเชื่อมโยงของสื่อมวลชนกับสาธารณชน ซึ่งคำว่า "สถาบันสื่อมวลชน" ในที่นี้หมายถึง กฎ ระเบียบ กฎหมาย สิ่งที่มีอิทธิพล หรือเครื่องมือที่ใช้ในการควบคุมและจัดการกับสิ่งเหล่านั้น ๆ ส่วน "องค์กรสื่อมวลชน" ในที่นี้หมายถึง ผู้ผลิต ผู้กระจายข่าวสาร หรือข้อมูลออกสู่ประชาชนหรือสาธารณชน

โครงร่างความเป็นสื่อกลางของสื่อมวลชนและทฤษฎีต่าง ๆ

จากโครงร่างของการศึกษาคำนี้ข้างต้นเราสามารถเห็นบทบาทของสื่อเป็น
2 ลักษณะคือ ลักษณะความสัมพันธ์ของตัวสื่อมวลชนกับสถาบันอื่น ๆ ในสังคม และลักษณะ
ความสัมพันธ์ขององค์กรสื่อกับสาธารณชนหรือมวลชนผู้รับสารโดยทั่วไปในสังคม โดยจะแยก
พิจารณาตามหัวข้อดังนี้

ความสัมพันธ์ระหว่างสื่อมวลชนกับสถาบันอื่น ๆ กล่าวคือ

1. เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างสื่อมวลชนกับสังคมให้สอดคล้องกับกฎเกณฑ์หรือ
บรรทัดฐานและหลักปรัชญาของทั้ง 2 ฝ่าย (คือฝ่ายสื่อเองกับฝ่ายสาธารณชนหรือมวลชน)
2. ความสัมพันธ์ในด้านกฎหมายอื่นจะเป็นตัวกำหนดเสรีภาพของสื่อมวลชน
3. ความสัมพันธ์ด้านเศรษฐกิจระหว่างสื่อมวลชนกับสถาบันการเงิน และ
สถาบันการทำงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง
4. ความสัมพันธ์กันระหว่างสื่อมวลชนและสังคม ในการรับส่งและแลกเปลี่ยน
ข่าวสารซึ่งสังคมหรือสถาบันอื่น ๆ ในสังคมอาจสามารถควบคุมสื่อมวลชน หรืออาจจะอำนวยความสะดวกแก่สื่อมวลชนในการเสนอข่าวสารข้อมูลต่าง ๆ หรือสามารถสะท้อนว่ามีอะไร
เกิดขึ้นในสังคมบ้าง

แม้ว่าสื่อมวลชนเป็นตัวเชื่อมในทางใดก็ตาม แต่ผลที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ก็คือ
สื่อมวลชนจะอยู่ใกล้ชิดกับแหล่งข่าวและศูนย์อำนาจของสังคมมากกว่าการที่จะอยู่ใกล้ชิดกับผู้-
รับสาร

ความเชื่อมโยงกันหรือความเชื่อมโยงระหว่างองค์การสื่อมวลชนและสาธารณชนต่าง ๆ

สื่อมวลชนนอกจากจะมีส่วนเชื่อมกับกับสาธารณชนในด้านการเสนอข่าว เนื้อหาแล้ว เนื้อหาของข่าวสารข้อมูลจะสอดคล้องกับความสนใจของผู้ดู โดยสื่อมวลชนทราบจากการติดต่อเป็นการส่วนตัว จากการเก็บข้อมูล จากยอดขาย จากจดหมาย และโทรศัพท์ จากผู้ดู ผู้ฟัง ตามหลักการแล้ว ส่วนเชื่อมโยงกันนี้ควรจะดั่งคู่กัน แต่ความเป็นจริงเนื่องจากธรรมชาติ ผู้ชม ผู้ฟังกระจัดกระจายไม่ใช่ออกุศล และการที่องค์กรสื่อมีอำนาจในการตัดสินใจในการเสนอข่าว (ว่าจะเลือกเสนอข่าวอะไร จะเสนอภาพไหน ศึกษาคัด) สื่อมวลชนจึงเป็นฝ่ายควบคุมและชี้นำสาธารณชนมากกว่า จากรูปข้างต้นแสดงให้เห็นว่าสื่อมวลชนต้องพึ่งพาสถาบันต่าง ๆ ของสังคม ส่วนสาธารณชนก็ต้องพึ่งพาอาศัยสื่อมวลชนมากกว่าที่จะเป็นฝ่ายควบคุม และจากสภาพความเป็นจริงในสังคมสถาบันต่าง ๆ โดยเฉพาะสถาบันการเมืองจึงพยายามทุกวิถีทางเพื่อแสดงความสนใจต่อประชาชน โดยมักจะเสนอสิ่งต่าง ๆ แล้วอ้างถึงผลประโยชน์หรือผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับสาธารณชนหรือมวลชนหรือสังคมประเทศชาติโดยส่วนรวม

นอกจาก 2 ลักษณะข้างต้นแล้ว ก็ยังจะเห็นว่าการที่สื่อมวลชนมีความเกี่ยวข้องกับสาธารณชน ดังนั้นจึงน่าจะมีการศึกษาถึงโครงสร้างของสื่อมวลชนที่เป็นของสาธารณชนจริง ๆ ว่าจะมีลักษณะอย่างไรซึ่งอย่างน้อย ๆ ก็คงจะต้องตอบสนองต่อความต้องการของสาธารณชนเป็นหลักและสามารถก่อตัวเป็นรูปเป็นร่างขึ้นได้ด้วยสาเหตุ

โครงสร้างของสื่อมวลชนของสาธารณชน

โครงสร้างนี้เป็นรูปเป็นร่างขึ้นได้ตามความกดดันต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. ความสนใจของสาธารณชน ความสามารถเข้าถึงแหล่งข่าวที่ไม่เหมือนกัน จึงทำให้ข่าวสารออกมามีความแตกต่างในรสนิยม การศึกษาและสถานการณืทั่วไพบ
2. ด้านเศรษฐกิจ คำใช้จำวนตั้งแต่เริ่มหาข่าวหรือหาข่าวสาร ข้อมูลของสื่อมวลชนจนกระทั่งเป็นรูปเป็นร่างของข่าวแล้วนำเสนอต่อสาธารณชน ไรตผลต่าง ๆ จะเจาะตลาดผู้ชม (มวลชน) ที่น่าจะสนใจไรตผลภายใน ๆ
3. ความแตกต่างในโครงสร้างสังคม เช่น ที่อยู่อาศัย ชนชั้น ศาสนา ในทางปฏิบัติความแตกต่างในรสนิยม การศึกษาฐานะการเงิน และสถานภาพทางสังคมมีความสัมพันธ์กันภายในโครงสร้างสังคมแต่ละสังคมจนน่าจะแยกถึงผลกระทบอย่างชัดเจนได้

สรุปข้อสังเกตของการเป็นสื่อกลาง

สรุป

ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของสังคม สื่อมวลชน และสาธารณชนจะเป็นอย่างไรก็ขึ้นอยู่กับว่าสังคมนั้น ๆ จะให้สื่อมวลชนมีบทบาทอย่างไรในสังคม บทบาทนี้จะเป็นอย่างไรนั้นยังขึ้นอยู่กับข้อคิดว่าเคยปฏิบัติกันมาอย่างไร ทฤษฎีทางสังคมและการเมือง สถาบันทางสังคมอื่น ๆ ตลอดจนความคาดหวังและทัศนคติของผู้ชมหรือมวลชนหรือสาธารณชน นอกเหนือจากนั้นยังขึ้นอยู่กับว่าสื่อมวลชนกำหนดจะขายหน้าที่ของตนเองอย่างไรและมีความสามารถทางเทคโนโลยีมากน้อยแค่ไหน

จากรูปข้างต้น จะเห็นว่าสื่อมวลชนจะถูกกดดันจากเบื้องบน (อำนาจทางเศรษฐกิจ การเมือง กฎหมาย สถาบันต่าง ๆ) มากกว่าจากผู้ดู ผู้ฟัง หรือสาธารณชน ผู้รับสารทั่ว ๆ ไปและสื่อมวลชนจะทำการส่งเสนอข่าวสารข้อมูลต่าง ๆ สู่อเบื้องล่าง (ผู้ดู ผู้ชม หรือผู้รับสาร) มากกว่าจะรับข้อมูลข่าวสารจากเบื้องล่าง (ผู้รับสาร) ไปสู่ผู้มีอำนาจเบื้องบน ความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้ไม่สมดุลกันจึ่อย่างไรก็ตามจะ เห็นได้ว่าก็ยังมี การติดต่อกัน

ระหว่างสาธารณชนและสถาบันต่าง ๆ ในสังคมทั้งทางตรงและผ่านทางสื่อมวลชน สื่อมวลชน จะไม่ได้ถือเอากฎเกณฑ์ในการเสนอข่าวเพียงอย่างเดียว (โดยการรับอำนาจโดยตรงจากเบื้องบน) แต่จะทำหน้าที่เป็นตัวกลางประสานงานในการหาข่าวและเสนอข่าวต่อสาธารณชนด้วย

อำนาจครอบงำกับอำนาจจากส่วนรวม

จะเห็นได้ว่าสื่อมวลชนมีหน้าที่รับใช้เบื้องบนหรือแม้ก็เบื้องล่าง ถ้ารับใช้เบื้องบนก็จะถือเป็นอำนาจครอบงำจากส่วนกลาง หากรับใช้เบื้องล่าง (ผู้รับสาร, สาธารณชน) ก็จะถือเป็นอำนาจจากส่วนรวม

ถ้ารับใช้เบื้องบน - ลักษณะของข่าวสารจะมาจากศูนย์กลางเดียว, หลังอำนาจต่าง ๆ , ลักษณะการเข้าถึง, ทิศทาง, ตลอดจนมาตรฐานสื่อมวลชนเป็นผู้กำหนดเอง แม้กระทั่งด้านชื่อเสียง

ถ้ารับใช้เบื้องล่าง - ข่าวสารจะหลากหลายตามความสนใจของแต่ละบุคคลและแต่ละสังคมที่สื่อมวลชนนั้น ๆ ดำเนินกิจการอยู่

อำนาจจากศูนย์กลาง (อำนาจครอบงำ) และอำนาจจากส่วนรวมของสื่อมวลชน

อำนาจทั้ง 2 แบบนี้มีความสัมพันธ์กันมาก กล่าวคือ สื่อมวลชนจะเป็นผู้กระจายข่าวสาร ความก้าวหน้า ความคิด เทคนิคใหม่ ๆ สิ่งที่ดีว่ามีคุณค่า จากชุมชนเมืองไปสู่ระดับประเทศ หรือจากสังคมชั้นสูงสู่สังคมเบื้องล่าง จึงทำให้ผู้รับสารที่ยึดถือกับแนวความคิด

เท่า ๆ ที่คับแคบ มีโลกทัศน์ที่กว้างขวางขึ้น และมีความเป็นตัวของตัวเอง และสนใจมากขึ้น แต่ในขณะเดียวกัน สื่อมวลชนเป็นผู้เสริมสิ่งที่ถือว่ามีคุณค่าในสังคมนั้น โดยยึดหลักประโยชน์ประนีประนอมและความเป็นระเบียบ สามารถรวมสังคมนั้น ๆ ที่มีความแตกต่างให้สามัคคีกัน ได้ดีกว่าสถาบันอื่น ๆ เช่น สถาบันศาสนา สถาบันครอบครัว เป็นต้น ถ้าใช้ทฤษฎี centripetal สื่อมวลชนจะเป็นตัวจักรในความสามัคคี ความเป็นปึกแผ่น และก็จะมีส่วนให้สังคมนั้นมีความคิดอ่านสอดคล้องกัน สามารถเข้าควบคุมได้ง่าย ถ้าใช้ทฤษฎี centrifugal สื่อมวลชนจะนำความก้าวหน้า เสรีภาพ การเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงมาสู่สังคมที่สื่อมวลชนดำเนินการอยู่ แต่ผลเสียก็คือสังคมจะแยกกันอยู่หรือห่างเหินกัน ไม่มีการยึดติดกับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง และอาจจะก่อให้เกิดความไม่สงบในสังคมได้มาก

- ความแตกต่างระหว่างการสื่อสารและการสื่อสารมวลชน

การสื่อสาร การศึกษาเกี่ยวกับการสื่อสาร มีความเกี่ยวข้องกับการค้นคว้าหาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการสื่อสารของมนุษย์ ซึ่งบางครั้งเราเรียกว่า "ศาสตร์ด้านการสื่อสาร" (Communication Science) มีหลักการมากมายที่เราจะใช้แบ่งประเภทของการสื่อสารได้ แต่วิธีหนึ่งซึ่งเป็นที่นิยมกันมากคือ การแบ่งตามขนาดสังคม (Social Organization) ที่มีการสื่อสารเกิดขึ้นในขณะนั้น ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 6 ระดับดังนี้

1. การสื่อสารภายในตัวบุคคล (Intrapersonal Communication)
2. การสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Communication)
3. การสื่อสารภายในกลุ่ม (Intragroup Communication)
4. การสื่อสารระหว่างกลุ่ม (Intergroup or Association Communication)

5. การสื่อสารระดับสถาบัน/องค์กร (Institutional/Organizational Communication)

6. การสื่อสารมวลชน (Mass Communication)

การสื่อสารภายในตัวบุคคล จะเป็นกระบวนการที่มนุษย์จัดการกับข้อมูลข่าวสาร (เช่น การทำความเข้าใจ การระลึกได้ การแปลความหมาย) ทฤษฎีเกี่ยวกับการสื่อสารภายในตัวบุคคลจะเกี่ยวข้องกับกระบวนการคิดและสภาวะทางจิตของมนุษย์

การสื่อสารระหว่างบุคคลและการสื่อสารภายในกลุ่มเล็ก จะเป็นลักษณะของการพูดคุย (Discuss) การปะทะสังสรรค์ (Interaction) ความเกี่ยวข้องผูกพัน (Attachment) การควบคุม (Control) และการปกครองตามลำดับชั้น (Hierarchy)

การสื่อสารภายในกลุ่มหรือการสื่อสารภายในสถาบันหรือการสื่อสารภายในองค์การ (องค์กร) จะเกี่ยวข้องกับการรวมตัวกัน ความร่วมมือร่วมใจกัน การสร้างพันธภาพร่วมกันของสมาชิกที่อยู่ในองค์กรหรือสถาบันเดียวกันกลุ่มเดียวกัน ซึ่งจะเป็นสถาบันที่ตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการหรือไม่ก็ตาม ถ้าเป็นสถาบันหรือกลุ่มที่เป็นทางการก็จะ มีการวางนโยบาย มีวัตถุประสงค์ที่แน่ชัด มีการแบ่งงานกันทำ มีการปกครองตามลำดับชั้นหรือมีการติดต่อกันระหว่างกลุ่มภายในสถาบันเดียวกันเพื่อวัตถุประสงค์สิ่งหนึ่งสิ่งใด เป็นต้น

การสื่อสารประเภทต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นนี้ ได้กล่าวถึงลักษณะไว้แล้วในบทต้น ๆ อย่างไรก็ตามทฤษฎีการสื่อสารทุกระดับที่กล่าวมานั้น เป็นความพยายามที่จะอธิบายและให้คำตอบแก่กลุ่มของคำถามเหล่านี้

1. ใครสื่อสารกับใคร (Sources and Receivers)
2. สื่อสารทำไม (Function and Purpose)
3. การสื่อสารเกิดขึ้นได้อย่างไร (Channels, Language, Codes)

4. การสื่อสารเรื่องอะไร (Content, Objects of Reference, Types of Information)
5. ผลการสื่อสารเป็นอย่างไร (Intended or Unintended)

การสื่อสารมวลชน เป็นกระบวนการหนึ่งของการสื่อสารที่เกิดขึ้นในสังคมระดับกว้างเกี่ยวข้องกับผู้คนและช่วงเวลามากกว่ากระบวนการสื่อสารระดับอื่น อย่างไรก็ตาม การสื่อสารมวลชนอาจเกี่ยวข้องกับกระบวนการสื่อสารระดับอื่น ๆ ด้วย เช่น บัณฑิตอาจจะได้รับข่าวสารโดยตรงจากสื่อมวลชน หรือ บุคคลสนทนากันเกี่ยวกับเนื้อหาที่ปรากฏในสื่อมวลชน เป็นต้น นอกจากนี้สื่อมวลชนยังอาจเป็นตัวสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ภายในสังคม กลุ่ม หรือสถาบันอื่น ๆ ได้ ผู้รับสารโดยทั่วไปมักจะได้รับประสบการณ์ตรงจากสื่อ นอกเหนือจากนั้นตัวองค์กรและสถาบันหลายแห่งก็ใช้สื่อมวลชนเพื่ออิทธิพลวัตถุประสงค์ขององค์กรและสถาบันนั้น ๆ เพราะเหตุว่าการสื่อสารมวลชน เป็นสิ่งที่ผูกพันกับสภาพชีวิตของชนในสังคมและมีอิทธิพลกับวิถีชีวิตของมนุษย์ ทั้งหมดนี้เท่ากับการสื่อสารมวลชนก็ได้รับอิทธิพลจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ด้วยเช่นกัน

การศึกษาถึงการสื่อสารมวลชน จึงเป็นการศึกษาเกี่ยวกับสังคมโดยรวม อย่างไรก็ตามการสื่อสารมวลชนยังมีแง่มุมที่เฉพาะเจาะจงงานตัวเอง ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยทฤษฎีการสื่อสารเฉพาะสาขาเพื่อใช้ในการอธิบาย ทฤษฎีเหล่านี้จะต้องเป็นทฤษฎีที่เฉพาะสาขาวิชานี้ด้วย ในขณะที่เดียวกันก็มีลักษณะเป็นสากลและสามารถพยากรณ์ได้อย่างน่าเชื่อถือกว่าทฤษฎีของสาขาวิชาอื่น (เช่น ทฤษฎีการเรียนรู้ ทฤษฎีการรับรู้ ทฤษฎีการถอดรหัส ฯลฯ)

การสื่อสารมวลชน เมื่อกล่าวถึงการสื่อสารมวลชนคงจะต้องมาดูว่ากระบวนการสื่อสารมวลชน (Mass Communication process) นั้นต่างจากกระบวนการสื่อสารโดยทั่วไปในลักษณะใดบ้าง

เริ่มต้นคงต้องมาดูที่การพิจารณาถึงกระบวนการสื่อสารมวลชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งเราจะพบว่ากระบวนการขั้นพื้นฐานของการสื่อสารมวลชนนั้นมีความแตกต่างจากการสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Communication) หรือการสื่อสารแบบตัวต่อตัว (Person to Person) หรือการสื่อสารแบบมีพินิจพินุณา (Face-to-Face Communication) ซึ่งได้กล่าวถึงลักษณะของการสื่อสารดังกล่าวไว้แล้วในบทต้น

ในการพิจารณาความแตกต่างของกระบวนการสื่อสารมวลชนและกระบวนการสื่อสารโดยทั่ว ๆ ไปนี้ เราอาจจะนำเอาแบบจำลองการสื่อสารขั้นพื้นฐานของเดวิด เค เบอร์โวล หรือแบบจำลอง SMCR มาเป็นแนวทางในการศึกษาโดยดูจากองค์ประกอบของสารสื่อสารในแต่ละตัว เริ่มตั้งแต่แหล่งสาร (Source) หรือต้นแหล่งสาร (Communication source) ผู้ส่งสาร (Sender) หรือผู้เข้ารหัส (Encoder) สาร (Message) ช่องทางการสื่อสาร (Channel) ผู้ถอดรหัส (Decoder) หรือผู้รับสาร (Communication receiver or receiver)

ในกระบวนการสื่อสารมวลชน ต้นแหล่งสาร (Source) ทั่วไปบุคคลใดบุคคลหนึ่ง แต่เป็นองค์กรที่มีการจัดตั้งอย่างเป็นทางการและต้นแหล่งสารของการสื่อสารโดยทั่ว ๆ ไปนั้นอาจจะเป็นการสื่อสารภายในตัวบุคคล การสื่อสารระหว่างบุคคล การสื่อสารกลุ่มเล็ก การสื่อสารสาธารณะหรือการสื่อสารกลุ่มใหญ่ และการสื่อสารภายในองค์กรนั้น จะเป็นบุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือตัวแทนขององค์กรใดองค์กรหนึ่ง

ทางด้านผู้ส่งสาร (Sender) นั้น ในกระบวนการสื่อสารมวลชนมักจะเป็น นักสื่อสารมืออาชีพ หรือนักข่าว หรือผู้สื่อข่าวนั่นเอง ส่วนทางด้านการสื่อสารโดยทั่วไป ใครก็ยังสามารถที่จะทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสารในกระบวนการสื่อสารทั่วไปได้ทั้งสิ้น และข้อสำคัญ ในกระบวนการสื่อสารทั่วไปนั้น ต้นแห่งสารอาจจะ เป็นบุคคลคนเดียวกันกับผู้ส่งสารหรือ ผู้เข้ารหัสสารก็ได้

ทางด้านสาร (Message) หรือตัวข่าวสารนั้น ในกระบวนการสื่อสารมวลชนก็ จะมีความแตกต่างจากสารในกระบวนการสื่อสารโดยทั่วไป คือ ข่าวสารในกระบวนการ สื่อสารมวลชน จะไม่ได้มีลักษณะเฉพาะแต่เพียงอย่างเดียวอย่างหนึ่ง ที่มักเปลี่ยนแปลงได้ง่าย และไม่สามารถพยากรณ์ได้ เพราะสารในกระบวนการสื่อสารมวลชนนั้น จะมีทั้งข่าวสาร ประเภทการเมือง เศรษฐกิจ สังคม การศึกษา วัฒนธรรม ความรู้ ความบันเทิง กีฬา ประกอบกับเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในแต่ละวันในทั่วโลกนั้นมีมากมาย จำนวนนับไม่ถ้วนที่สามารถนำมาเสนอเป็นข่าวสารผ่านทางสื่อมวลชนในกระบวนการสื่อสาร- มวลชนได้หากว่าเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์นั้น ๆ มีองค์ประกอบหรือมีคุณค่าของการเป็น ข่าวได้ ดังนั้น ข่าวสารจึงไม่มีลักษณะเฉพาะเหมือนอย่างข่าวสารในการสื่อสารระหว่าง บุคคล การสื่อสารกลุ่มเล็ก การสื่อสารกลุ่มใหญ่ หรือการสื่อสารสาธารณะ นอกจากไม่มี ลักษณะเฉพาะแล้วข่าวสารในกระบวนการสื่อสารมวลชนยังมักมีการเปลี่ยนแปลงได้ง่ายและ- ไม่สามารถพยากรณ์ได้ เพราะในแต่ละวันจะมีสิ่งต่าง ๆ ที่มีองค์ประกอบจะนำมาเสนอเป็น ข่าวเกิดขึ้นได้มากมาย ประกอบกับความสนใจของประชาชนซึ่งเป็นมวลชนผู้รับสารใน กระบวนการสื่อสารมวลชนที่มีความแตกต่างหลากหลายกันไปด้วย แต่อย่างไรก็ตามข่าวสาร ในกระบวนการสื่อสารมวลชน จะเป็นข่าวสารที่มีลักษณะเป็นมาตรฐานในเรื่องรูปแบบการนา เสนอ เช่น โครงสร้างวิธีการเขียนข่าวสารที่จะนำเสนอผ่านสื่อแต่ละประเภทก็จะมี ความแตกต่างกันออกไปขึ้นอยู่กับข้อจำกัด ข้อดี ข้อเสีย ของสื่อแต่ละประเภทที่เป็นพาหนะหรือเป็น เครื่องมือในการส่งข่าวสารไปสู่มวลชน แต่ข้อสำคัญไม่ว่าจะผ่านสื่อใดก็จะต้องคำนึงถึง

มาตรฐานและความหลากหลายของตัวข่าวสารด้วย¹⁸⁰ ส่วนข่าวสารในกระบวนการสื่อสาร
ทั่ว ๆ ไปนั้น เช่น ข่าวสารในกระบวนการสื่อสารระหว่างบุคคล โดยส่วนใหญ่จะมีลักษณะ
เฉพาะลงไปเลยว่าการสื่อสารครั้งนั้น ๆ เราต้องการสื่อสารเรื่องอะไร ตัวข่าวสารก็จะ
เป็นไปตามแนวทางที่เราวางวัตถุประสงค์ไว้ และรูปแบบการนำเสนอก็จะไม่มีมาตรฐานที่แน่นอน
ตายตัว เพราะขึ้นอยู่กับปัจจัยทางกายภาพ หรือ Demographic ของผู้ร่วมในกระบวนการ
สื่อสาร เช่น การศึกษา ฐานะ ตำแหน่งหน้าที่การงาน สภาพแวดล้อมทางสังคม เป็นต้น
ส่วนความหลากหลายของข่าวสารในกระบวนการสื่อสารทั่ว ๆ ไปนั้นก็มีอยู่มากเท่ากับในกระ
บวนการสื่อสารมวลชนอย่างแน่นอน

ทางด้านสื่อหรือช่องทางการสื่อสาร (Channel) ในกระบวนการสื่อสารมวล
ชนและในกระบวนการสื่อสารโดยทั่ว ๆ ไปนั้นมีความแตกต่างกัน คือ ในกระบวนการสื่อ
สารมวลชนสื่อที่ใช้เราจะเรียกว่า "สื่อมวลชน (Mass Media)" ซึ่งประกอบด้วย
หนังสือพิมพ์ วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ ภาพยนตร์ นิตยสาร สื่ออิเล็กทรอนิกส์อื่น ๆ
และสื่อสิ่งพิมพ์ประเภทต่าง ๆ เป็นต้น ส่วนสื่อในกระบวนการสื่อสารโดยทั่ว ๆ ไปนั้นก็ขึ้นอยู่กับ
ว่าจะเป็นการสื่อสารในระดับใด ถ้าเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคลแบบเผชิญหน้า สื่อที่ใช้
ก็อาจจะ เป็นสื่อธรรมชาติ (อากาศยานการนำเสียงจากผู้ส่งสารไปสู่ผู้รับสาร) หากเป็นการ
สื่อสารระหว่างบุคคลแบบตัวต่อตัว (Person to Person) แต่ไม่เห็นหน้ากัน ก็อาจจะใช้
สื่อจดหมายหรือสื่อโทรศัพท์ก็ได้ ส่วนการสื่อสารระดับกลุ่มเล็กและการสื่อสารสาธารณะนั้นสื่อ
ที่ใช้ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ เครื่องขยายเสียง โทรทัศน์วงจรปิดหรือสื่ออื่น ๆ ที่เหมาะสมกับ
จำนวนของผู้ที่เข้าร่วมในกระบวนการสื่อสารในครั้งนั้น ๆ

ทางด้านผู้ถอดรหัส (Decoder) หรือผู้รับสาร (Receiver) นั้น ในกระบวนการ
การสื่อสารมวลชนมีความแตกต่างจากผู้รับสารในกระบวนการสื่อสารในระดับอื่น ๆ ตรงที่ว่า
ผู้รับสารจะมีจำนวนมากมายมหาศาล กระจัดกระจายกันอยู่ตามที่ต่าง ๆ และมีความแตกต่าง

กันทางด้านปัจจัยทางกายภาพ (Demographic) ค่อนข้างมาก เช่น อายุ เพศ การศึกษา รายได้ ตำแหน่งฐานะการงาน อาชีพ ศาสนา วัฒนธรรม เป็นต้น ผู้รับสารในกระบวนการสื่อสารมวลชนนั้นอาจจะไม่เคยมารู้จัก ไม่เคยพบปะหน้าตากันมาก่อนเลยก็ได้ แต่ข้อสำคัญในการรับสารของผู้รับสารหรือมวลชนผู้รับสารนั้นจำเป็นต้องอาศัยสื่อมวลชนเป็นพาหนะหรือเครื่องมือในการนำสารมาสู่ตน หากผู้รับสารเป็นผู้เปิดรับสื่อมวลชนนั้น ๆ โดยตรง แต่ถ้าหากผ่านทางด้านผู้นำความคิดเห็นซึ่งเป็นผู้เปิดรับข่าวสารจากกระบวนการสื่อสารมวลชน แล้วจึงนำไปด้วยทอดต่อมวลชนในท้องถิ่นของตนอีกทีหนึ่งนั้นก็ถือว่าเป็นการสื่อสารที่เข้าข่ายทฤษฎีการสื่อสารแบบ 2 จังหวะ สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสารจะเป็นไปในลักษณะทางเดียวมากกว่าการสื่อสารระดับอื่นและไม่ค่อยมีการติดต่อสัมพันธ์กัน เพราะฉะนั้นการสื่อสารมวลชนจึงเป็นไปในลักษณะของการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้ส่งสาร (Sender) เพียงหนึ่ง กับผู้รับสาร (Receiver) จำนวนมาก ทำให้มีอิทธิพลต่อผู้รับสารจำนวนมากในเวลาเดียวกันทั้ง ๆ ที่ผู้รับสารเหล่านั้นอยู่กระจัดกระจายกันไปตามที่ต่าง ๆ แต่มวลชนเหล่านั้นก็สามารถรับข้อมูลข่าวสารจากสื่อได้ในเวลาเดียวกัน แต่ปฏิบัติการตอบกลับ (Feedback) ที่จะมิกลับมายังผู้ส่งสารจะช้าและไม่สามารถทำได้ในเวลาเดียวกันทั้งหมด ซึ่งถ้าจะมองในแง่ของการศึกษาด้านทฤษฎีการสื่อสารมวลชนก็จะเข้าข่ายทฤษฎีที่ดูถึงผลของการที่สื่อสามารถมีอิทธิพลกับผู้รับสาร (Effect Approach) บางครั้งอาจจะดูไปถึงการที่สื่อมีอิทธิพลโดยตรงต่อผู้รับสารอย่างรวดเร็วและทันทีทันใดตามทฤษฎีเชิงนิเวศวิทยา หรือทฤษฎีการสื่อสารจังหวะเดียว อย่างไรก็ตามการตอบสนองของกระบวนการสื่อสารมวลชนนี้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ไม่รวดเร็วเท่ากับปฏิบัติการตอบสนองที่เกิดจากการสื่อสารระหว่างบุคคล แต่ปฏิบัติการตอบสนองของการสื่อสารระหว่างบุคคลเกิดขึ้นกับคนในจำนวนน้อยกว่าในกระบวนการสื่อสารมวลชน แม้ว่าในกระบวนการสื่อสารมวลชนปฏิบัติการตอบกลับจากผู้รับสารจะมีจำนวนมากกว่าแต่ก็ไม่สามารถกระทำได้ในเวลาเดียวกันทั้งหมด หรือไม่สามรถกระทำได้

ทันทีหลังจากการรับสารแล้ว ยกเว้นกรณีรายที่ร่ำดีต่างวิทยุหรือทางโทรทัศน์ที่เปิดสายให้
มวลชนสามารถโทรศัพท์เข้าไปแสดงความคิดเห็นได้แต่ก็สามารถกระทำได้ที่ละคนหรือสองคน
ในเวลาเดียวกัน ส่วนใหญ่จะมีปฏิริยาตอบกลับไปได้มากแต่ช่วงเวลาจะต่างกันออกไปมาใช่
หรือม ๆ กันทีเดียว

- ประเภทของทฤษฎีด้านสื่อสารมวลชน

หากจะกล่าวว่ "ทฤษฎี" หมายถึง กลุ่มของแนวความคิด (Sets of Ideas) ที่สามารถอธิบายได้ด้วยปรากฏการณ์บางอย่าง เราจะสามารถจำแนกทฤษฎีด้าน
สื่อสารมวลชนได้เป็นทฤษฎีหลาย ๆ ประเภท (Different Kinds of Theory) ซึ่งแบ่ง
ได้เป็นหมวดใหญ่ ๆ 4 ประเภท ดังนี้

1. ทฤษฎีด้านสังคมศาสตร์ (Social Scientific Theory) การศึกษา
ทฤษฎีด้านสื่อสารมวลชนในแนวด้านสังคมศาสตร์นี้ เป็นการกล่าวถึงแง่ของการดำเนินงาน
และผลกระทบของสื่อมวลชน ที่ปรากฏอยู่ในธรรมชาติของการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ซึ่งแนว
ความคิดนี้เป็นการศึกษาจากข้อสรุปของการเฝ้าสังเกตการณ์อย่างเป็นระบบโดยมีการอ้างอิง
ถึงทฤษฎีอื่น ๆ ทางด้านสังคมศาสตร์เข้ามาประกอบด้วย ทฤษฎีดังกล่าวนี้เป็นการมองไปที่ตัว
สื่อมวลชนโดยตรงว่ามีการดำเนินงานอย่างไรและสร้างผลกระทบต่อสังคมที่สื่อมวลชนนั้น ๆ
ดำเนินการอยู่อย่างไรบ้าง

2. ทฤษฎีปทัสถาน (Normative Theory) เป็นการศึกษาทฤษฎีด้านสื่อสาร
มวลชน โดยอิงถึงปทัสถาน (Norms) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาปรัชญาสังคมว่าในสังคม
หนึ่ง ๆ นั้นการที่บุคคลจะอยู่ร่วมกันอย่างสงบราบรื่นจำเป็นต้องมีกฎ มีระเบียบต่าง ๆ เป็น
บรรทัดฐานเพื่อให้อำทุกคนที่ต้องการอยู่ในสังคมนั้นได้ยึดถือหรือปฏิบัติตามให้เป็นไปในแนวทาง-

เดียวกัน เปรียบเหมือนกับว่าถ้าเรานำสิ่งหนึ่งไปทดสอบอยู่ในที่ทดสอบอีกทีหนึ่งทีละที ก็ย่อมจะต้องมีกติกา มีกฎ ระเบียบต่าง ๆ ที่ผู้เป็นสมาชิกจะต้องยึดถือและปฏิบัติตาม หากไม่ปฏิบัติตามก็ไม่สามารถอยู่ในที่ดังกล่าวได้ ^{กลุ่ม} เพราะฉะนั้นในสังคมก็เช่นเดียวกันหากบุคคลใดต้องการอยู่สังกัดในสังคมนั้นก็ต้องปฏิบัติตามพันธกิจของสังคม ถ้าไม่ปฏิบัติตามก็อยู่ไม่ได้ เพราะกลุ่มหรือสังคมนั้น ๆ ไม่ยอมรับคน เป็นต้น ดังนั้นการศึกษาทฤษฎีด้านสื่อสารมวลชนในแนวทฤษฎีพันธกิจนี้จะเกี่ยวข้องกับแนวคิดที่ว่า ภายใต้อาณัติ ความเป็นอยู่ กฎเกณฑ์ ระเบียบปฏิบัติของคนที่อยู่ในสังคมนั้น ๆ มีรูปแบบอย่างไร แล้วสื่อที่ดำเนินการอยู่ในสังคมนั้นควรจะเป็นอย่างไร ทฤษฎีแนวนี้ถือเป็นแนวคิดที่สำคัญมากเช่นเดียวกัน เพราะเป็นการดูถึงพันธกิจ อาณัติ ความเป็นอยู่ของคนที่อยู่ในสังคมนั้นประกอบกับการศึกษารูปแบบที่สื่อควรจะเป็น เพราะฉะนั้นการศึกษารูปแบบมีส่วนทำให้เราสามารถกำหนดรูปแบบของสถาบันสื่อสารมวลชนได้ว่าจะออกในรูปแบบหน้าตาเป็นอย่างไร และทฤษฎีนี้ยังมีอิทธิพลต่อความคาดหวังของบรรดาสาธารณชนและสถาบันอื่น ๆ ในสังคมนั้น ๆ ที่มีต่อตัวสื่อมวลชน

การศึกษาตามแนวทฤษฎีนี้ดูที่สภาพพันธกิจของสังคมแต่ละสังคมเป็นหลัก หากพันธกิจของสังคมใดแตกต่างกันไปจากพันธกิจของอีกสังคมหนึ่ง รูปแบบของสื่อมวลชน ความคาดหวังของประชาชนและสถาบันในสังคมนั้นที่มีต่อสื่อมวลชนก็จะแตกต่างกันไปด้วย

3. ทฤษฎีแนวปฏิบัติ (Working Theory) เป็นการศึกษาทฤษฎีสื่อสารมวลชนในลักษณะที่นำเอาทฤษฎีพันธกิจมาผสมผสานกับแนวทางการปฏิบัติ การศึกษาทฤษฎีตามแนวนี้เกิดขึ้นจากผู้ประกอบวิชาชีพด้านการสื่อสารมวลชน ทฤษฎีนี้ให้แนวความคิดเกี่ยวกับความมุ่งหมายของงานด้านสื่อสารมวลชนว่า มีสิ่งใดบ้างที่ผู้มีวิชาชีพสื่อสารมวลชนควรปฏิบัติ และทำอย่างไรจึงจะดำเนินการไปสู่ความสำเร็จตามความมุ่งหมายนั้น แนวความคิดตามทฤษฎีนี้จะประกอบด้วยวิธีการทางเทคนิค การปฏิบัติงาน รูปแบบของพฤติกรรมที่พึงประสงค์ กฎเกณฑ์ที่ใช้เป็นหลักในการปฏิบัติงาน ^{ด้าน} การผลิตของสื่อแต่ละประเภท เป็นต้น

ทฤษฎีแนวนี้จะต้องเป็นหลักการที่^๑ผู้ปฏิบัติได้ทั้งนี้เนื่องจากกำหนดจากผู้ประ-
กอบวิชาชีพด้านสื่อสารมวลชนโดยตรงจะทราบดีว่าสิ่งใดที่กำหนดขึ้นมาแล้วจะสามารถนำไป-
ปฏิบัติได้ ซึ่งหลักการเหล่านี้เองที่จะช่วยให้เราตอบคำถามเหล่านี้ได้ เช่น "อะไรจะทำให้
ผู้ชมผู้ฟังพอใจ" "ทำไมอย่างอื่นจะเกิดประสิทธิผล" "ความรับผิดชอบของนักสื่อสารมวล
ชนคืออะไร" เป็นต้น

ทฤษฎีนี้จะดูที่ตัวผู้ปฏิบัติวิชาชีพด้านสื่อสารมวลชน

4. ทฤษฎีสามัญฐานิก (Commonsense Theory) การศึกษาทฤษฎีสื่อสาร
มวลชนตามแนวคิดนี้กล่าวถึงแนวความคิดซึ่งคนทั่วไปมีอยู่ในใจตนเองอยู่แล้ว ทั้งนี้เนื่องจาก
ประสบการณ์โดยตรงของผู้ชม-ผู้ฟังวิทยุและโทรทัศน์-ผู้อ่านหนังสือพิมพ์ จะทำให้เกิดมวลชนเหล่านี้
นั้นเกิดแนวความคิดในใจของเขาไปโดยปริยาย ซึ่งเป็นแนวความคิดที่เกี่ยวกับคำตอบของ
คำถามต่าง ๆ ในตัวสื่อแต่ละประเภท เช่น ผู้ชมสามารถเข้าใจสามัญฐานิกจากประสบการณ์โดย
ตรงที่เขาผ่านมาว่า "รายการที่นำเสนอ^๒นั้นคืออะไร" "สิ่งที่เสนอนั้นเพื่ออะไรหรือให้อะไร
กับผู้ชมบ้าง" "สิ่งที่เสนอ^๓นั้นเหมาะสมกับชีวิตประจำวันหรือไม่" เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ทำ
ให้คนส่วนใหญ่นึกแนวความคิด และทำให้เขาสามารถเลือกปฏิบัติหรือเลือกรับชม รับฟังราย
การต่าง ๆ หรือดู หรืออ่านสื่ออื่น ๆ ได้สอดคล้องกับความต้องการในลักษณะที่น่าพึงพอใจ
คือ พยายามคิดว่าได้สาระประโยชน์หรือมีประโยชน์กับตนเองก็จะเลือกรับตามความสมัคร
ใจ

แนวความคิดตามทฤษฎีนี้ เรามักจะพบว่าหลักการหลายข้อที่เกี่ยวข้องกับการ
ใช้สื่อของผู้รับหรือการเลือกบริโภคสื่อของผู้รับ ในขณะที่เดียวกันก็จะมีการกล่าวถึงความคิด
เห็นของผู้รับที่มีต่อสื่อมวลชน สิ่งเหล่านี้สามารถมีอิทธิพลต่อการวางแผนสื่อต่าง ๆ ได้
ตลอดจนสามารถกำหนดนโยบายสาธารณะที่เกี่ยวข้องกับสื่อมวลชนได้อีกด้วย

ทฤษฎีสามัญฐานิกนี้ เป็นการศึกษาทฤษฎีการสื่อสารมวลชนในแง่ผู้รับสาร
หรือมวลชนนั่นเอง